

Je li etika sestriinstva zasebna disciplina ili je dio medicinske etike ?!

Is ethics in nursing a discipline or a part of medical ethics?!

Snježana Mirilović¹, Blaženka Pavlič²

¹ Opća bolnica Karlovac, A. Štampara 3, 47000 Karlovac, Hrvatska

¹ General Hospital Karlovac, A. Štampara 3, 47000 Karlovac, Croatia

² Opća bolnica Karlovac, Služba za otorinolaringologiju, A. Štampara 3, 47000 Karlovac, Hrvatska

² General Hospital Karlovac, Department for otorhinolaryngology, A. Štampara 3, 47000 Karlovac, Croatia

Sažetak:

Etika [grč. ethos] je znanost o moralu, koja istražuje smisao i ciljeve moralnih normi, osnovne kriterije za moralno vrednovanje, te općenitu zasnovanost i izvor morala. Etika je dio filozofije koja proučava ljudsko ponašanje koje je prihvaćeno pod određenim moralnim aspektom. Ona je normativna znanost, a norme odlučuju o specifičnom karakteru etike i tako je razlikuju od drugih znanosti.

Pojam etike potječe iz daleke prošlosti, još u vrijeme Hipokrata, grčkog liječnika i medicinskog pisca iz četvrtog stoljeće prije nove ere. Thomas Inman je pri liječenju osnovni princip bio: „koristiti ili barem ne škoditi“. Taj princip je temelj visoke etike koja se održava u Hipokratovom odnosu prema njegovim bolesnicima.

Između sestriinstva i etike postoji bliska veza koja datira od početka uloge njegovateljice kao prethodnice sestriinskog zanimanja. Njihova je dodirna točka „dobročinstvo“, što je jedan od četiri temeljna principa moderne medicinske etike. Ostala su tri principa: neškodljivost, samosvjesnost i pravедnost.

Ključne riječi: nosna polipoza • devijacija septuma • suradljivost

Kratki naslov: Suradljivost i bolesti nosa

Abstract:

Ethics [Greek ethos] is a part of science which explores the morality, the meaning and objectives of moral norms, the basic criteria for moral evaluation, as well as all foundation and source of morality. Ethics primarily is the part of the philosophy, which investigates human behavior habits that is accepted under certain moral aspect. It is a normative science and evaluates accepted standards which is important in a deciding process of the specific character of ethics and in that part is different from other sciences.

The concept of ethics goes back to the ancient past, in the time of Hippocrates, the Greek physician and medical writer of the fourth century BC. Thomas Inman used supreme principle: "first do no harm". This principle is the foundation of high ethics, which is held in the Hippocratic attitude towards his patients.

Between nursing and ethics there is an intimate relationship that dates back to the inception of the role of nurses as a predecessor of nursing profession. This point of contact is "charity", which is one of the four fundamental principles of modern medical ethics. The other three are: "safety, self-awareness and righteousness.

Keywords: nasal polyps • septal deviation • cooperation

Running head: Compliance during nasal instillation

Received February 14th 2014;

Accepted February 16th 2014;

Autor za korespondenciju/Corresponding author: Snježana Mirilović, mag.med.techn., General Hospital Karlovac, A. Štampara 3, 47000 Karlovac, Croatia • Tel: +385-047-608-100 • Fax: +385-047-431-337 • E-mail: smirilovic@net.hr

Što je medicinska, a što sestriinska etika? / What is medical, and what is nursing ethics?

Pojam etika definira se kao „Znanost koja proučava moral, njegove izraze, teorije, načela i norme“, a profesionalna etika definira se kao „skup načela, vrijednosti i ciljeva koje usvajaju pripadnici neke profesije da bi na osnovi njih primjenjivali svoja profesionalna znanja“ [1]. Etika se kao znanost integrirala u svim dijelovima društvenog života pa tako i u medicini, odnosno sestriinstvu.

Medicinska etika usredotočena je na etička pitanja iz područja zdravstvene djelatnosti i medicinskih znanosti, a zbog kompleksnosti područja interesa dijeli se na više specijalnih etika, od kojih je jedna i etika sestriinstva. Medicinska etika moralna je tvorevina nastala prije 2500 godina, na maloažijskom otoku Kosu, na kojem se rodio „otac znanstvene medicine“ - Hipokrat [460.- 377 p.n.e.]. Njegovo djelo, *Hipo-*

kratova zakletva, najstariji je i najcjelovitiji medicinski etički dokument objavljen do danas. Sadržaj dokumenta bavi se etičkim načelima i normama vezanim uz liječničku struku, a na koju su se kasnije nadovezali svi postojeći liječnički kodeksi. Uz navedene medicinske kodekse, suvremenu medicinsku etiku čine deklaracije, konvencije i dokumenti koji nemaju obveznost zakona nego apeliraju na moralnu svijest i savjest onih kojima su namijenjeni.

Pojam medicinska etika prvi put opisao je engleski liječnik Thomas Percival, objavivši je 1803. godine u Kodeksu medicinske etike publiciranom u 1803. godine u Manchesteru. On je naglašavao činjenicu da se djelatnici koji rade izravno s bolesnicima moraju etički odnositi prema njima, što nije uključivalo samo liječnike, nego i druge zdravstvene djelat-

nike, a to je dovelo do formiranja sestrinske etike kao zasebne etičke discipline u okviru biomedicine[1].

Sestrinska etika podrazumijeva jednu od posebnih i primijenjenih etika, koja ima temelje u duhu njegovateljskog zanimanja. Početci sestrinske etike u svezi su s njegom bolesnih i nemoćnih, ozlijeđenih i ranjenih. Sestrinska etika kao samostalna disciplina počela se formirati prerastanjem sestrinskog zanimanja u sestrinsku profesiju. Tendencije prijelaza sestrinstva iz zanimanja u profesiju zahtijevaju uporabu određene specifičnosti i visokog stupnja obrazovanja u odnosu na liječničku profesiju. Da bi neko zanimanje postalo profesija, mora sadržavati pet čimbenika, i to: teorijsko-metodološke osnove, stručni monopolizam, prepoznatljivost u javnosti, organiziranost i etika. Kada se govori o sestrinstvu, onda teorijska – metodološka osnova podrazumijeva specifičnosti zdravstvene njege na kojoj se temelji, i što sestrinstvo razlikuje od drugih zanimanja. Sestrinska etika autonomna je znanstvena disciplina, kroz koju se na logičan, racionalan i metodičan način analiziraju, utvrđuju i rješavaju pojedini problemi bolesnika [2].

Počeci sestrinske etike / Beggining of nursing ethics

Povijest sestrinstva u tijesnoj je vezi sa ženskim osobama koje su bile zaslužne za utemeljenje sestrinstva. U starom Rimu, potkraj 4. stoljeća, to su bile patricijke Fabiela, Mariela, Helena i Paola, nazvane „matrone“, a njegovale su siromašne i bolesne. U srednjem vijeku u blizini samostana otvaraju se hospiciji [ubožnice], a žene koje su njegovale bolesne, većinom iz religijskih razloga, bile su prozване i sveticama. Poslije vjerskog reformatorskog pokreta u 16. stoljeću, ubožnice se zatvaraju, žene koje su njegovale bolesnike iz viših društvenih slojeva povlače se iz rada sa bolesnicima, a zamjenjuju ih neobrazovane i žene sumnjiva morala. Tek u 19. stoljeću sestrinstvo dobiva obrise zanimanja vrijednog poštovanja zahvaljujući Florence Nightingale [1]. Florence Nightingale osnovala je Školu za medicinske sestre pri bolnici St. Thomas, gdje je postavila visoke kriterije za upis u školu, a uključivali su i visoke karakterne osobine kandidatkinja. Kandidatkinje za upis morale su biti poštene, točne, pouzdane, mirne i tihe, uredne i čiste, strpljive, vesele i blage, a mogle su biti ispisane iz škole zbog lošeg vladanja, nemara ili neučinkovitosti. Takav pristup smatrao se počecima etike u sestrinstvu temeljenu na etičkim teorijama vrlina. Slični kriteriji primjenjivali su se u svim školama u Europi i Sjedinjenim Američkim Državama krajem u 19. i početkom 20. stoljeća [3]. Nadahnuta radom Florence Nightingale, medicinska sestra iz Detroita, Lyster E. Gretter, izradila je Nightingaleinu zakletvu, preteču kodeksa medicinskih sestara. Zakletva je prilagođena verzija Hipokratove zakletve, a prvi put su je studenti sestrinstva uporabili 1893. godine u Detroitu [4]. Zakletva je i danas aktualna u nekim državama.

Sestrinske teorije, načela i norme / Nursing theories

Sestrinska se etika može definirati kao pregled svih etičkih teorija i bioetičkih pitanja iz perspektive sestrinske teorije i prakse.

Mnogobrojna su načela na kojima se temelje odnosi medicinskih sestara i bolesnika, a četiri su temeljna načela: poštovanje autonomnosti, neškodljivost, dobročinstvo i pravednost. Poštovanje autonomnosti bolesnika odnosi se na pravo da bolesnik bude obaviješten o svom stanju zdravlja i mogućnostima liječenja, te da svojevóljno bez vanjskog utjecaja donese odluku o svom zdravstvenom tanju. Neškodljivost se zasniva na Hipokratovoj doktrini „Primum non nocere“, tj. zabranjeno je uporabiti metode/postupke u liječenju koje bolesnik ne želi ili koji bi mu mogli naštetiti. Dobročinstvo je činjenje dobrog i poželjnog u cilju ozdravljenja, dok pravednost zahtijeva ravnomjernu raspodjelu dobrog i lošeg. Pravednost se odnosi i na izbjegavanje diskriminacije i nepravde prema bolesnicima različitih kultura i vjerovanja.

Po mišljenju Badmanovih, u sestrinske teorije uvrštenu su: teorija vrlina, deontološka teorija, etika utemeljena na pravdi, jednakosti i pravednosti, relativistička i subjektivistička etika, altruistička etika, etika utemeljena na individualnim pravima i autonomiji, egzistencijalistička etika, etika skrbi, utilitaristička i kolektivistička etika te libertarianistička etika [1]. Sestrinske teorije opisuju, objašnjavaju, predviđaju ili propisuju načine provođenja sestrinske prakse, pomažu u procjeni, intervencijama i evaluaciji zdravstvene njege njege, razlog su prikupljanja podataka, objašnjavaju terminologiju za interakciju s drugim djelatnicima, obogaćuju autonomiju profesije kroz definiranje vlastite neovisne funkcije, i pomažu razumjeti zdravstvenu njegu. Prve sestrinske teorije bile su usmjerene na zbrinjavanje i tješjenje bolesnika, dok su suvremene teorije zasnovane na znanosti, holističkom i sistemskom pristupu i usmjerenosti na pojedinca, obitelj i zajednicu [5].

Za uporabu u svakodnevnim aktivnostima važno je poznavanje etičkih normi koje su propisane etičkim kodeksima. Prerastanjem sestrinskog zanimanja u profesiju sestre su počele izrađivati svoje prve etičke kodekse. Prvi etički kodeks Američkog udruženja sestara [engl. ANA] izrađen je 1923. godine. Kodeksi su se stvarali i mijenjali sukladno vremenu i društvu u kojem su nastajali. Ispočetka ga je karakterizirala kršćanska moralnost, poslušnost i lojalnost medicinske sestre prema liječniku, dok je zdravstvena njega bila usmjerena na zadovoljavanje osnovnih ljudskih potreba. Sredinom 1950-ih godina kodeksi propisuju potrebu da se medicinske sestre uključe u postupke prevencije bolesti, unapređenja zdravlja i očuvanju bolesnika od patnje. Također se od medicinskih sestara očekivalo da ne sudjeluju u neetičkim postupcima, te da prijave svako neetično ponašanje suradnika nadležnim osobama. Posljednja revizija kodeksa izrađena je 2005. godine u Međunarodnom udruženju medicinskih sestara [engl. ICN], koji se primjenjuje u svim zemljama svijeta, pa tako i u RH. Kodeks propisuje preporuke za uporabu u svakodnevnoj sestrinskoj praksi, edukaciji i istraživanjima. Paralelno s nastajanjem i revizijama kodeksa pisane su knjige, udžbenici, vodiči o etičkim pitanjima i dilemama s kojima se medicinske sestre susreću u svakodnevnom radu. Tridesetih godina 20. stoljeća Međunarodni savjet medicinskih sestara [engl. ICN] formirao je Odbor za etiku u sestrinstvu s ciljem da se bolje prepoznaju etički problemi u sestrinstvu i poboljšaju postupci za njihovo rješavanje [3].

U RH u uporabi su Etički kodeksi medicinskih sestara, i to od Hrvatske udruge medicinskih sestara [HUMS], koji je objavljen 1995. godine, i kodeks Hrvatske komore medicinskih sestara [HKMS], objavljen 2005. godine. Oba kodeksa definiraju osnovna načela profesionalnog ponašanja medicinskih sestara, odnose prema bolesnicima, suradnicima, poštovanju profesionalne tajne, načine rješavanja etičkih pitanja i sl.

Značenje medicinske sestre / Relevance of nursing ethics

Smisao sestrinske prakse ne proizlazi samo iz formalnog liječenja bolesnika, nego proizlazi i iz skrbi za bolesnika, gdje ga bolesnika stavlja u središte zbivanja kao cjelovitu i univerzalnu osobu. Svaka osoba jedinstvena je sa svim svojim biološkim, psihološkim i socijalnim karakteristikama, i takvu je treba poštovati i uvažavati. Sestrinska skrb usmjerena je na pružanje njege bolesniku, istodobno zadovoljavajući sve njegove potrebe, poštujući njegov integritet i autonomiju. Ako bolesnikov problem zahtjeva dodatnu skrb, medicinska sestra to mora prepoznati i konzultirati se sa stručnjacima suradnih znanosti. Medicinska sestra na taj način predstavlja sponu između bolesnika i stručnjaka iz drugih znanstvenih grana, što je stavlja u ravnopravan položaj kao člana zdravstvenog tima u odnosu na druge zdravstvene i nezdravstvene djelatnike. Medicinske sestre su autonomni djelatnici, koji u interakcijama sa stručnjacima drugih znanstvenih grana, svatko iz područja svog rada, pružaju sveobuhvatnu skrb za bolesnika.

Medicinska sestra koja reflektira moralnu svijest o njezi bolesnika, koja bolesnika ne gleda kao formalnost ili rutinu, nego to čini najbolje što može, pomaganjem bolesniku razvija i stječe specifične vrline koje joj omogućavaju da tu skrb obavlja sa visokim stupnjem motivacije i postojanosti [2].

Temeljnim vrlinama sestrinstva smatraju se savjesnost, suosjećanje i hrabrost [6]. Savjesna medicinska sestra dobro je organizirana u pružanju zdravstvene njege, odlučna, točna i pouzdana, dovršava sve svoje poslove i ispunjava sve svoje dužnosti. Savjesna medicinska sestra se pita na koji način i koja sredstva treba uložiti i iskoristiti u obavljanju onih aktivnosti kod bolesnika, kada on to možda ne želi ili ne može. Na koji će ga način motivirati i potaknuti na suradnju? Samilost ili suosjećanje dobrovoljna je pomoć koju medicinska sestra pruža bolesniku izvan zadanog djelokruha rada.

Ako je medicinska sestra dužna učiniti određeni postupak za bolesnika [dati terapiju ili ga odvesti na dijagnostičku pretragu], onda to nije suosjećanje, jer suosjećanje mora biti uvijek dobrovoljno i nenametnuto. Otvorenosti i suosjećanjem, medicinska sestra kod bolesnika stječe njegovo povjerenje i poštovanje, što doprinosi uspješnijoj suradnji u procesu stvaranja zdravlja i liječenja bolesti, ali i u procesu umiranja. Bolesnik s kojim suosjećamo prepoznaje našu iskrenost pri pružanju pomoći i to doživljava kao sestrinsku vrlinu.

Hrabrost medicinske sestre iskazuje se u situacijama kada unatoč mogućim posljedicama za vlastitu sigurnost, pronalazi rješenja da bi pružila najbolju moguću skrb za bolesnika. Posebnom vrlinom smatra se kada medicinska sestra ima hrabrost iznositi svoje mišljenje i argumentirati ga, te dokazati da su učinjeni postupci korisni za unapređenje liječenja i sigurnosti bolesnika bez obzira na autoritet i kolegijalnost članova zdravstvenog tima.

Medicinska sestra treba doživljavati bolesnika kao partnera s kojim će zajedno donijeti odluke za njegov brži oporavak i/ili osamostaljenje. Zajedno će definirati probleme bolesnika, analizirati ih, odrediti ciljeve i postupke za rješavanje problema. Takav specifičan i sustavan način rada medicinskih sestara u procesu zdravstvene njege razlikuje medicinsku sestru od drugih zdravstvenih djelatnika [2].

Sestrinska etika ne može se promatrati samo u odnosu medicinska sestra-pacijent, ona obuhvaća i odnose medicinska sestra - liječnik, medicinska sestra - medicinska sestra, te medicinske sestra - institucija i sl. U odnosu medicinska sestra - liječnik postoji i postojao je patriotski odnos. Liječnika se slušalo i izvršavalo njegove naloge. Medicinska sestra bi trebala biti fleksibilna i na pažljiv i nenametljiv način iznijeti svoje prijedloge, tako da pasivno podrži liječnika koji će prijedloge usvojiti. U odnosu medicinska sestra - medicinska sestra mora postojati kolegijalnost, osjećaj za timski rad i djelotvorna komunikacija koja će doprinijeti boljoj suradnji, stjecanju i usavršavanju dodatnih znanja i vještina koje su potrebite za dobrobit bolesnika [6].

Rasprava i zaključak / Discussion and Conclusion

Društvo u kojem živimo sve je siromašnije moralnim vrijednostima i principima kao što su dobročinstvo, pravednost, poštenje i poštovanje autonomije drugih. Sve je manji obim zajedništva i osjećaja za druge.

Razvojem i napretkom medicinske tehnologije sve se veći zahtjevi stavljaju pred medicinske sestre, što povećava potrebu za svakodnevnom uporabom načela sestrinske etike. Mnogobrojna su pitanja s kojima se medicinske sestre susreću u svakodnevnom radu. Da bi moralno i etički djelovale i odgovarale na izazove društva i struke, medicinskim sestrama je više nego potrebna kontinuirana edukacija iz područja opće i profesionalne etike. Također smatramo da medicinska sestra mora imati utkane moralne i etičke vrijednosti u svoju osobnost da bi bila dobra medicinska sestra. Medicinska sestra koja kritički promišlja o svojim postupcima i odlukama, o sebi kao osobi i djelatniku, razvija svoje pozitivne vrline. Etika sestrinstva ne daje samo kritične poglede na sveobuhvatnu skrb o bolesnicima, nego vrednuje kriterije dobrog djelovanja i ispravnog ponašanja medicinskih sestara prema bolesnicima.

Je li sestrinska etika zasebna disciplina ili je sastavni dio medicinske etike? Nema sumnje, sestrinska etika autonomna je disciplina koja proizlazi iz sestrinske prakse, utemeljenoj na načelima medicinske skrbi i procesu zdravstvene njege. Sestrinska etika u bliskoj je svezi s medicinskom etikom jer im je područje rada zajedničko i imaju zajednički cilj, a to je kvalitetna i sveobuhvatna skrb za bolesnika.

Literatura / References

- [1] Šegota I. Etika sestrištva. Medicinski fakultet u Rijeci: Pergamena, Zagreb 1997;2.
- [2] Kalauz S. Bioetika u sestrištvu. Medicina, 2008;2.
- [3] Čukljek S. Etičke promjene kroz povijest sestrištva u Bioetika kao temeljna dimenzija suvremenog sestrištva. Opatija Zbornika radova, 2007.
- [4] available at. <http://www.countryjoe.com/nightingale/pledge.htm> 23.9.2013, retrieved at May 28 th 2014.
- [5] Parker E.Marilyn. Introduction to Nursing theory.F.A.Davic Company 2001;:4.
- [6] Kalauz S. Sestrinska profesija u svjetlu bioetičkog pluriperspektivizma. Pergamena, Zagreb 2011.
- [7] Matulić T. Identitet, profesija i etika sestrištva. Bogoslovska smotra 77 2007;3:738
- [8] Vuletić S. Nastavni tekstovi, 2011.
- [9] Bradshaw A. The virtue of nursing: the covenant of care. Journal of Medical Ethics 1999;25:477-481.
- [10] Frković A. Bioetička edukacija u kliničkoj medicini. Metodčki ogleđi, 2007;14:33-48.
- [11] Radić M. Etički kodeks medicinskih sestara u Bioetika kao temeljna dimenzija sestrištva. Opatija, Zbornik radova, 2007.